

נסח דת

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת לך - לך תשפ"ב (שנה ה' גליון 113)

וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכֶּךָ וְאֶגְדְּלָה שְׁמִי וְהָיָה בְרָכָה. [יב ב]

אבל הטעם מפני שעשו אנשי אור כשדים עמו רעות רבות על אמונתו בהקב"ה, והוא ברח מהם ללכת ארץ כנען ונתעכב בחרן, אמר לו לעזוב גם אלו, ולעשות כאשר חשב מתחלה שתהיה עבודתו לו וקריאת בני האדם לשם ה' **בארץ הנבחרת, ושם יגדל שמו ויתברכו בו הגוים ההם**, לא כאשר עשו עמו באור כשדים שהיו מבזים ומקללים אותו, ושמו אותו בבור או בכבשן האש. ואמר לו שיברך מברכיו ואם יחיד מקללו יואר, **וזה טעם הפרשה. אבל התורה לא תרצה להאריך בדעות עובדי עבודה זרה ולפרש הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה**, כאשר קצרה בענין דור אנוש וסברתם בעבודה זרה שחדשו.

וכן כתב הרמב"ן בדבריו לעיל (יא כח): אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם חולקים על דעתו, והיו חושבים בנסו שהוא ממעשה הכשפים כענין משה רבינו עם המצרים בתחלת מעשיו. ומפני זה עוד לא הזכיר הכתוב הנס הזה, כי היה צריך להזכיר דברי החולקים עליו כאשר הזכיר דברי חרטומי מצרים, ולא נתבארו דברי אברהם עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבינו בסוף.

בביאור הדברים כתב **רבי שמחה זיסקינד ברויזא ז"ל** בספרו **"שם דרך"**: תורתנו הקדושה היא תורת אמת שממנה נברא העולם, ולא יתכן בשום פנים ואופן שיזכרו בה דעות כוזבות ונפסדות, ורק כאשר דעות אלו נתבארו לבסוף, כגון **חרטומי מצרים**, שבהתחלה לא האמינו למשה ורק אחר כך הודו לו, כלשון הכתוב: **"וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פְּרֻעָה אֲצִיבֶּע אֶלְקִים הוּא"** [שמות ח טו] רק בזה סיפרה התורה גם את טעותם בהתחלה כיון שזה נקרא תורה, בבחינת דברי חז"ל (גיטין מג.) **'אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן'**, והיינו שגם הכשלות הוא מכלל דרך הלימוד, ושפיר יכול להיכתב תורה. מה שאין כן דעות השקר הכפריניות של נמרוד הרשע ואנשי אור כשדים **שנשארו בטעותם ולא הודו לאברהם אבינו**. ומשום כך כתב הרמב"ן **"התורה לא תרצה להאריך בדעות עובדי עבודה זרה ולפרש הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה"**, כי בתורה הקדושה שאפילו על אות אחת שבה נאמרו הלכות חמורות כדברי הגמרא (חגיגה י.) **"הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות"** ועל כל קוץ וקוץ שבאותיותיה יש לדרוש תילי תילים של הלכות (עייני ערובין כא.) אפילו ייתור של מילה אחת אריכות יקרא, ואין כל מקום להזכרת דעות כוזבות אלו.

וַיַּעֲבֵר אַבְרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׂכָם עַד אֵלוֹן מוֹרָה וְהַפְּעִינִי אֲזַ בְּאֶרֶץ. [יב, ו]

אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, והזכירוהו רבותינו **בדרך קצרה**, ואמרו (תנחומא ט) **כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ולכן יארכו הכתובים בספר המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים**, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, **וכולם באים ללמד על העתיד**, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו. **ודע כי כל גזירת עירין כאשר תצא מכח גזירה אל פועל דמיון, תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים**. ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לברוך והיה ככלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו' (ירמיה נא סג-סד). **ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו**, והבן זה, ואני מתחיל לפרש הענינים בפרט בפסוקים בעזרת השם.

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרַעַב בְּאֶרֶץ. [יב, ז]

הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם במקנה בכסף ובהב, וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם. **ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלקים כח לעזור ולהציל**. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות. **ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה**. במקום המשפט שמה הרשע והחטא.

וַיְנַגַע ה' אֶת פְּרַעְה נִגְעִים גְּדֹלִים וְאֵת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שְׂרֵי אֲשֶׁת אַבְרָם . וַיִּקְרָא פְּרַעְה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מֶה זֹאת עֲשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אֲשֶׁתְּךָ הוּא . [יב-יז-יח]

יתכן כי בבא הנגעים פתאום עליו ועל ביתו בעת אשר לוקחה שרה אל ביתו, **הרהר בדעתו** לאמר: מה זאת עשה אלקים לנו. ושאל אותה, והגידה כי אשתו היא, ולכן קרא לאברם והאשים אותו. או כאשר אמרו רבותינו (בראשית רבה מא ב): שלקה בראתון, שהתשמיש קשה לו, וחשש כי שמא אשתו היא. ואמר לו בספק: מה זאת עשית לי להוציא מפיו האמת, כי אם היתה אחותו, היה אומר אמנם אחותי היא. ואמר: ועתה הנה אשתך קח ולך - לראות מה ידבר ומה ישיב על תוכחתו. ואברם שתק ממנו ולא השיב אותו דבר מרוב פחדו, אז הבין פרעה כי היא אשתו כאשר חשב, וצוה עליו אנשים לשלחם.

נחלקו הראשונים מהיכן ידע פרעה ששרי היא אשת אברם: מלבד דעת הרמב"ן לעיל, הביא הרד"ק בשם המדרש, שהמלאך שהיה מכהו היה מכוזב ואומר "על דבר שרי אשת אברם". ובסור הארוך כתב, שהקב"ה עצמו הודיעו שהיא אשת אברם, ובחזקוני פירש "על דבר שרי אשת אברם" - על דיבורה: אשת אברם אני.

אחר הדברים האלה הִיָּה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בְּמַחְזָה לֵאמֹר אֵל תִּירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הֲרַבָּה מְאֹד . [טו א]

זכה עתה אברהם להיות לו דבר ה' במחזה ביום, כי מתחילה היתה נבואתו במראות הלילה. וטעם היה דבר ה' אל אברם במחזה - כטעם וכל העם רואים את הקולות (שמות כ טו). וסודם לידועי חן. אל תירא אברם - היה מתירא משני דברים, מן המלכים פן ירבו צבאותם עליו, הם או העומדים תחתם, ובמלחמה ירד ונספה, או יומו יבא למות בלא זרע, והבטיחו כי הוא יהיה מגן בעדו מהם, ועוד יהיה שגר לכתו עם ה' הרבה מאד.

וַיֹּאמֶר אַבְרָם ה' מֶה תַּתֵּן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְבֶן מִשְׁק בֵּיתִי הוּא דִּמְשֶׁק אֲלֵיעֶזֶר . וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נִתְתָּה זֶרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי . [טו, ב-ג]

הנה הצלתני מן המלכים אבל מן הכרת לא הבטחת אותי, רק אמרת שתרבה לי שגר הרבה ומה יהיה שכרי בלא בנים. והנה לא עלה בדעתו שיהיה השגר הגדול הזה עולם הבא, כי זה אין צורך להבטחה, כי כל עובד אלקים ימצא חיים לפניו, אך בעולם הזה יש צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים, על כן צריכים בטחון. ועוד, כי הרבה מאד - לאמר שיוזכה לשתי שולחנות בכל הטוב הראוי לצדיקים הגמורים מאין עונש כלל. ועוד, כי ההבטחה למה שהיה מתירא ממנו. וחזר ופירש לו הבטחתו שלא יפחד גם מזה, כי ישים זרעו ככוכבי השמים הרוב.

ויש עליך לשאול, שכבר נאמר לו לאברהם (לעיל יג טו) כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ושמתי את זרעך כעפר הארץ, ואיך יאמר עתה ואנכי הולך ערירי, והנה בן ביתי יורש אותי - ולמה לא האמין בנבואה הראשונה כאשר יאמין בזאת. והתשובה, כי הצדיקים לא יאמינו בעצמם בחטאם בשגגה.

וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל שְׂרֵי הִנֵּה שְׂפָחֶתְךָ בִּידְךָ עֹשִׂי לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ וְתַעֲנֶנָּה שְׂרֵי וְתִבְרַח מִפְּנֵיהָ . [טז, ו]

חטאה אמנו בעיניו הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי.

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם וְאֵתָּה אֵת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֵתָּה וְזָרַעְךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתֶם . זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זָרַעְךָ אַחֲרֶיךָ הַמּוֹלֵד לָכֶם כֹּל זָכָר . [יז, ט - י]

כתב רש"י ו' מוסיף על ענין ראשון, אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר לשמרו, ומה שמירתו, זאת בריתי אשר תשמרו, אתם של עכשיו ובין זרעך אחריך העתידים להולד. וצדק הרב בפשוטו. ואמרו (הרד"ק) בטעם המילה, ששם זכרון באבר התאוה רב המהומה והחטא לבל ישתמשו בו רק במצוה ובמותו.

"ואמר בה גם את 'בדם בריתי שלחתי' [זכריה ט, יא], רמז בכאן על עקבות משיח, שיהיה הדור כולו חייב ותשכח תורה מישראל ותרבה החוצפה והעזות, כדכתיב מבור אין מים בו, ולא ישאר בידם רק זכות מצות מילה". [רמב"ן שיר השירים פרק ח]